

131-es számú okiratsomag

Izsa malom

Veszprém vármegye vízikönyve a vízikönyv száma XI/11.⁽¹⁾

Összefoglalás

A víz folyásiránya szerint a Szakács-ér (Görgő-ér) bal partján, a forrás utáni első malom, felső szomszédja tehát nincs, alsó szomszédja a *Csóri (Szepel) malom*. Vízikereke a legnagyobb valamennyi pápateszéri malom kereke között, átmérője 5 méter 70 centi. Az egyetlen pápateszéri vízimalom, amelynek neve az idők során nem változott, már az 1886-ban kiállított községi bizonyítvány is "Izsa" malomként említi, csakúgy, mint az 1905-ben kiállított engedélyokirat, amely Izsa Miklós pápateszéri lakos nevére szól. Egyedül a második katonai felmérés (1806-1869) térképe jelöli "Wagner M." néven⁽²⁾. A malom üzeméhez engedélyezett vízmennyiség 60 liter másodpercenként. Az *Izsa malom* vízikönyvi dossziéja - a többivel ellentétben - nem tartalmazza az 1886 novemberében kiállított községi bizonyítványt, amely még ifj. gróf Esterházy Móriczot tünteti fel az *Izsa malom* tulajdonosaként. A 23 pápateszéri malom tulajdonjogát igazoló községi bizonyítványban hetedikként, a 255. számú telekjegyzőkönyvben 984 helyrajzi szám alatt felvett malomként sorolja fel. Az 1901-ben készült műszaki leírás és az annak nyomán 1905 októberében kiadott engedélyokirat szerint a *felépitményi malom tulajdonosa Izsa Miklós, a telek azonban, melyen a malom fekszik, valamint a vízvezető csatorna területe, melyen a víz a malomhoz folyik, a Pápa - Ugod hitbizomány tulajdona (...) melyek használatáért a felépitményi malom tulajdonosa évi haszonbért fizet a hitbizományi uradalomnak*.

Az engedélyokiratban és az egyéb dokumentumokban Görgőér / Bányaér a vízfolyás neve.

A vízikönyv dossziét két piros vonallal áthúzták és ráírták: VISSZAVONVA 7719/8/1967 szám alatt [S1-1].

Vízikönyv (1893 - 1967)

A vízikönyv dosszié első irata egy táblázatos tartalomjegyzék, címe: *gróf Eszterházy Mór pápateszéri u. n. Izsa malma* [S1-2]. Felsorolja a vízikönyvben elhelyezett dokumentumokat, azok iktatószámát, az elhelyezés dátumát és a mellékletek számát:

⁽¹⁾ Székesfehérvári KMH Vízikönyvek, 158 (doboz), 131-es számú okiratsomag, *kézzel ráírva*: Bakonyér (Bánya-ér), Gerence, Cuha

⁽²⁾ http://mapire.staatsarchiv.at/hu/map/mkf_hun/?zoom=15&lat=47.34989&lon=17.70687

A vízikönyv száma	Elhelyezés kelte	Megnevezés	A mellékletek száma
XI/11	1893 szept. 2.	Igazoló határozat alisp. 21131/93 sz. a.	2.
	1925 aug. 18.	Izsa Miklós engedélyokirata	3.
		Műszaki leírás	
		Helyszínrajz	
		Hossz- és keresztmetszelvények	
		Műépítmények rajza	

Községi bizonyítvány (1886)⁽³⁾

Az 1886-ban kiállított községi bizonyítványban hetedikként, "Izsa" néven felsorolt malom a 255. sorszámom felvett telekjegyzőköny + 1 sorában 984 helyrajzi szám alatt szerepel.

A 131-es okiratsomag XI/11. vízikönyvi dossziéjában nem található meg ez, a pápateszéri vízimalmok levéltári forrásdokumentumai szempontjából bizonyító értékű dokumentum, melyben a község előljárói 23 pápateszéri vízimalomról igazolják, hogy azok *galánthai és frankói ifj. gróf Esterházy Móricz tulajdonát képezik*. Mivel a 23 malom tulajdonjogát igazoló községi bizonyítvány egy eredeti példányban készült - s ez feltehetően az *Izsa malom* vízikönyvébe került - a többi pápateszéri malom vízikönyvében az alispán hivatala ennek az eredeti dokumentumnak a korabeli másolatát helyezte el. E 22 hiteles másolat ma is megvan, az eredeti azonban hiányzik a levéltári dossziékból. A becses dokumentum másolatát Wöller István malomkutatónak köszönhetjük, aki már az 1970-es években kutatta a Közép-dunántúli Vízügyi Igazgatóság - időközben Székesfehérvárról Budapestre, a Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltárba került - anyagait, s akkor másolatot készített az 1886-ban kiállított községi bizonyítványról.⁽⁴⁾ [S1-3], [S1-4].

Határozat (1893)

A vízhasználat jogosultságát igazoló alispáni határozat öt évvel később, 1893. március 9-re készült el azzal a megjegyzéssel, hogy a vízhasználat gyakorlatára vonatkozó feltételeket az 1885. évi XIII. t. cz. 192 §-a értelmében egy későbbi időpontban határozzák meg. A határozatot 79/93 számmal iktatták a vízikönyvbe. 3. pontja kötelezi a malom tulajdonosát, hogy a műszaki

⁽³⁾ Wöller István: A pápateszéri malmok című tanulmányában a KDT. Viz. Ig. irattára 131. cs-ot adja meg „Pápateszér község jegyző és bíró bizonyítványa” forrásaként. (In: Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok 5. 81-116. - Veszprém, 1978.)

⁽⁴⁾ A községi bizonyítvány (az eredetiről készült fénymásolat) jobb oldali oszlopában látható, malomneveket tartalmazó jegyzet később kerültek rá a dokumentumra.

terveket saját költségén készíttesse el és azokat nyújtsa be az alispáni hivatalnak. Konkrét időpontot azonban nem határoz meg, csak *esetleg előforduló panasz, a vízimű átépítése, javítása, vagy az illető vízfolyás víziműveinek együttes rendezése* esetén ír elő záros határidőt [S1-5].

Értesítés (1893)

A következő irat egy értesítés, dátuma 1893. szeptember 2. Ebben Véghely Dezső királyi tanácsos, alispán arról értesíti az érdekelteket, hogy az úgynevezett Izsa malom vízjogosítványának tárgyában kiadott, 5654/93 számú határozat jogerőre emelkedett, ezért elrendeli, hogy az összes iratot helyezték el a XI/11. számmal nyitandó vízikönyvbe. Az intézkedésről értesíti a tulajdonost, gróf Esterházy Móriczot, Pápa - Teszér község előljáróságát, a pápai járás főszolgabíróját és az I. kerületi magyar királyi kultúrtechnikai hivatalt. Az értesítést 79/93 számmal iktatták a vízikönyvbe [S1-6].

Engedélyokirat (1905)

Az 1905 október 12-én keltezett, kézzel írt engedélyokirat Izsa Miklós Pápa-teszér községbeli lakos nevére szól [S1-7].

Az engedélyokirat szövege:

16067/1905 Veszprémvármegye alispánjától

Engedélyokirat

vízikönyvi szám XI/11

1 §.

Izsa Miklós veszprémvármegyei Pápa-Teszér községbeli lakos a következő határozatok szoros megtartásának kötelezettsége mellett, az 1885 : XXIII. t. cz. 168 és 192 § alapján engedélyt nyert a veszprémvármegyei Pápateszér község határában a Görgőéri /: Bakonyér :/ vízfolyáson, az ezen engedélyokirat kiegészítő részét képező, Török János okleveles mérnök által kidolgozott terveknek megfelelő már eddig is gyakorolt vízhasználatot továbbra is gyakorolni, nevezetesen a Görgőéri /: Bakonyér :/ vízfolyás vizét bármely vízállás mellett a 2 §-ban körülírt célra felhasználni, evégből a vízszinét a duzzasztási magassáig felduzzasztani, és ezen engedélyokiratban körülírt víziműveket és medreket létesíteni, illetve a már eddig is létezőket ezen engedélyokiratban körülírt módon továbbra is fentartani, - végül azoknak jókarban tartása végett szükséges munkálatokat foganatosítani, mely munkálatokat partbirtokosok tűrni tartoznak. A mederből kikotort hordalék mindkét parton a partszélétől mért 1.0 méter távolságban a szükséges szélességben rakható le.

2 §.

Az engedélyezett vízhasználat a Görgőéri /: Bakonyér :/ vízfolyás mozgó erejének a pápa-teszéri 255 számú telekjegyzőkönyvben 984 helyrajzi szám alatt telek nélkül felvett

vízimalom mozgatására való felhasználása, mesterséges duzzasztás segélyével.

Az e végből szükséges víziművek a következők:

- a.) malomfő
- b.) felső és alsó malomcsatorna.

A vízhasználat egy felülcsapott vízikerekre van berendezve, a vízikérék tengelye 206.25 méter magasságban van az alapsík felett. Átmérője 5.70 méter, szélessége 0.56 méter.

3 §.

A malomfő a helyszínrajzban megjelölt helyen a 33 + 76 számú szelvényénél van és egy kerékre vezető zúgóból áll.

A kerékre vezető zúgó nyílásának belső világossága 0.30/0.30 méter, küszöbének magassága az alapsík felett 2095.42 méter.-

4 §.

A felső malomcsatorna a a vízfolyásnak 41 + 00 számmal jelölt szelvényétől a malomfőig terjed. Összes hossza 724 méter. A hossz-szelvénybe berajzolt fenékmélységgel 0.60 méter fenékszélességgel, 1:1 oldalrészükkel bír. -

Alsó malomcsatorna a malomfőtől a 33 + 00 számmal jelölt szelvényig terjed. Összes hossza 76 méter. A hossz-szelvénybe berajzolt fenékmélységgel 0.60 méter fenékszélességgel, 1:1 oldalrészükkel bír.

5 §.

Engedélyes köteles:

- a.) az engedélyokirat 2, 3 és 4 §-ában kitüntetett összes víziműveket és medreket saját költségén ezen engedélyokirat határozatainak megfelelően létesíteni és használni, továbbá ugyanúgy állandóan fentartani.-
- b.) Az engedélyezett duzzasztási magasságot különbeni 600 koronáig terjedhető pénzbüntetés terhe mellett betartani /: 1885. XXIII t. cz. 184 § ./ illetve ha a vízszin ezen megengedett duzzasztási magasság fölé emelkedik, a vízfelesleget a malomfő és árapasztómű nyílásának felnyitásával a fenéken lebecsátani /: 66655/885 számú ministeri rendelet 6§ ./ . -
- c.) A víziművön elhelyezett magassági jegy és a vonatkozási jegy sértetlenségét felelősség terhe mellett megőrizni, azok esetleges megsérülését, vagy elpusztulását 8 nap alatt a pápai járás főszolgabírájának, különbeni 200 koronáig terjedhető pénzbüntetés terhe mellett, a vízikönyvbe való bejegyzés végett az alispánnál bejelenteni.
- d.) Engedélyes személyében beálló változást, a változás napjától számítandó 30 napon belül 200 koronáig terjedhető pénzbírság terhe mellett a vízikönyvbe való bejegyzés végett az alispánnál bejelenteni.
- e.) Az engedélyokiratot mellékleteivel együtt vagy eredetiben, vagy hiteles másolatban mindig kéznél tartani, s a hatóság kívánságára bármikor előadni.

f.) Kártérítés nélkül túrni mindazokat a zavarokat, melyeket a felette és alatta lévő vízfolyásoknak hatóságilag, a törvény értelmében elrendelt tisztogatása és ezen tisztogatás foganatosítása céljából szükséges munkák a vízfolyási viszonyokban előidéznek.

6 §.

Az engedélyezett duzzasztási magasság a malomfőnél a víziművek hatósági megvizsgálása alkalmával malomtulajdonos költségén magassági jeggyel fog megjelölni. -

A vonatkozási jegy megerősítésének helye és magassága a víziművek hatósági megvizsgálása alkalmával állapítandó meg, s az ezen alkalommal felveendő jegyzőkönyvben körülírandó.

7 §.

A megengedett duzzasztás magassága a malomfőnél az alapsík fölött 209.720 méter.

8 §.

A fentartandó mederszakaszok végpontjai a földmivelés- ipar és kereskedelemügyi m. kir. ministerium 66655/885 számú körrendeletének 11 § a értelmében a víziműveknek hatósági megvizsgálása alkalmával határjelekkel fognak megjelölni.

9 §.

A malom üzeméhez engedélyezett vízmennyiség másodpercenként 60 liter. -

10 §.

Az engedélyokiratban felsorolt magasságok a malomépület bejáratánál az ajtóküszöb baloldali végén felvett magassági fixpont alatt 208.973 méterrel fekvő alapsíkra vannak vonatkoztatva, ugyanezen alapsík helyzetét állapítja meg a hossz- és keresztszelvények rajzában feltüntetett elhelyezésű másik magassági fixpont is.

11 §.

Az engedély tartama az 1885: XXIII. t. cz. 192 §-a értelmében nincs időhöz kötve⁽⁵⁾

⁽⁵⁾ Ozsváth Gábor Dániel: *Patakmalomok a Kárpát medence keleti felében* című könyvének 32. oldalán, a vízjogról szóló fejezetében olvashatjuk: "Az engedélyeket minden esetben határozott időtartamra, ötven, harminc, vagy húsz évre adták meg; lejártukkor a fennálló feltételek mellett a hosszabbítást újra kellett kérvényezni." A Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltárban 2012-13-ban 24 pápateszéri (Veszprém megye) és 10 sályi (Borsod megye) patakmalom vízikönyvét vizsgáltam. A vízikönyvek engedélyokirataiban - amelyeket a területileg illetékes vármegye alispánja állított ki - minden esetben a következő szerepelt: "Az engedély tartama az 1885. évi XXIII. t. cz. 192 §-a értelmében nincs időhöz kötve." Az 1885. évi XXIII. törvény 33. § szerint *Vízhasználati engedélyek csak meghatározott időre adhatók és legfeljebb 50 évig terjedhetnek.* A 192. § azonban - amelyre az alispán által kiállított vízjogi engedély-okirat hivatkozik - kimondja, hogy *igazolt és érvényben maradó jogok fennállására, terjedelmére és időtartamára vonatkozólag ezen törvény rendelkezései ki nem terjednek.* Vagyis megállapítható, hogy a régi jogon fennálló vízhasználati jog esetén az engedély tartalma nincs időhöz kötve. Ozsváth másik megállapítása: *Az engedélyes - amennyiben az ingatlan és vele a vízjogot is eladta -, a kulturmérnöki hivatalban köteles volt azt záros határidőn belül bejelenteni.* A pápateszéri és a sályi patakmalom vízikönyvi irataiból az látszik, hogy a malomingatlan és vele a vízjog eladását nem a kulturmérnöki hivatalban, hanem a

12 §.

Az engedélyokiratban felsorolt jogok és kötelezettségek jogutódokra is átszállanak.

13 §.

Ezen engedélyokirat kiegészítő részét képezi:

Ezen engedélyokirat kiegészítő részei:

a.) Műszaki leírás	1 drb.
b.) Helyszínrajz	1 - " -
c.) Hossz-szelvény és kereszt-szelvények rajza	1 - " -
d.) Műépítmények rajza	1 - " -
<hr/>	
összesen	4 drb.

14 §.

Engedélyes köteles az engedélyezett munkálatokat az engedély elvesztésének terhe alatt, az engedélyokirat kiadásától számított egy év alatt, az engedélyokiratnak megfelelően jókarban hozni. A munkálatok befejezése a pápai járás főszolgabírájának bejelentendő.-

Veszprém, 1905 évi október 12.

(aláírás: (...)) alispán

(körpecsét: Veszprém vármegye alispánja)

Értesítés (1905)

Az 1905 október 12-én keltezett, kézzel írt dokumentum az Izsa Miklós pápateszéri lakos nevére szóló engedély jogerőre emelkedéséről értesíti az érdekelteket [S1-8].

Az értesítés szövege:

16067/1905 Veszprémvármegye alispánjától

Értesítés

Az Izsa Miklós pápateszéri lakos tulajdonát képező pápateszéri malomhoz tartozó víziművek engedélyezése tárgyában kiadott hatósági intézkedések jogerőre emelkedvén, amidőn erről az érdekelteket a 45689/1885. sz. ministeri rendelet 22 §-a értelmében ezennel értesítem, egyuttal elrendelem, hogy

1.) a jelen értesítéssel egy időben és azonos szám alatt kiállított engedélyokirat egyik

területileg illetékes vármegye alispánjának kellett bejelenteni.

eredeti példánya a hozzá tartozó tervekkel és ezen értesítéssel együtt engedélyesnek, - az engedélyokiratnak szabályszerűen kiállított másik eredeti példánya a hozzátartozó tervekkel és ezen értesítéssel együtt a XI/11. számú vízikönyvben való bevezetés és annak megtörténte után a vízikönyv okirattárába leendő elhelyezés végett a vízikönyv vezetőjének, - végül az összes egyéb iratok a megyei irattárba való elhelyezés végett a megyei irattárnoknak kiadassanak;

2.) engedélyes a munkálatok befejezéséig a földmivelésügyi m. kir. minister 66650/1885. sz. rendeletének megfelelően a Rueprecht-féle pécsi vasöntő és gépgyárból 1 drb. magassági jegyet, - 1 drb. vonatkozási jegyet, - 4 drb. fába való csavart, - 4 drb.

Ólomdugót szerezzen be, továbbá 3 kgr. gipszet és 2 drb. határkarót tartson készletben és mindezeknek megtörténtét a munkálatok befejezésére vonatkozó jelentés betérjesztésekor a járási főszolgabírónak jelentse be,

3.) ezen víziműveknek hatósági megvizsgálását a munkálatok elkészültéről szóló jelentés beérkezése után a pápai járás főszolgabírája a kulturmérnöki hivatal kiküldöttjének közreműködése mellett eszközölje, amely hatósági eljárásra kitűzendő időben engedélyes az engedélyokiratot mellékleteivel együtt a helyszínén felmutatni köteles;

4.) az engedélyokiratnak egy-egy hivatalos másolata ezen értesítéssel együtt a pápai járás főszolgabírájának továbbá Pápateszér község előjáróságának és a székesfehérvári m. kir. kulturmérnöki hivatalnak megküldessék.-

Ezenkívül ezen értesítést térti vevény mellett megküldöm Galamb József pápai ügyvédnek, mint a pápa-ugodi hitbizományi jogtanácsosának.-

Veszprém, 1905. október 12.

(körpecsét: Veszprém vármegye alispánja)

(aláírás: (...) alispán)

Műszaki leírás

A műszaki leírást Török János mérnök 1901 októberében Pápan készítette el [S1-9].

A műszaki leírás szövege:

Az 1885. évi XXIII. t. cz. 191 §-a szerint bélyegmentes

az Izsa -féle malom műszaki leírása

Ezen malom a Pápa- Teszéri határban a "Görgő" patakra van építve, s fel van véve a Pápa - Teszéri 255 sztyzőkönyvben 984 helyrajzi szám alatt - terület bejegyzés nélkül.

A felépítményi malom tulajdonosa Izsa Miklós, a telek azonban, melyen a malom fekszik, valamint a vízvezető csatorna területe, melyen a víz a malomhoz folyik, a Pápa - Ugodi hitbizomány tulajdona, - melyek mostani haszonélvezője kisk. gróf Esterházy Pál és a melyek használatáért a felépítményi malom tulajdonosa évi haszonbért fizet a hitbizományi uradalomnak.

Ezen malom egy felülcsapó 5.70 méter átmérős vizeskerékkel és egy pár 0.95 méter átmérős örlőkővel - parasztörlésre - van berendezve és felszerelve.

A vízbefolyása ezen malomnak a malomfejnél 0.30 méter széles és 0.30 méter magas nyíláson történik, -rekesztábla magasság itt felvéve nem lett, mert a fenti méretű nyílás szabályozza a vízbefolyást.

A malomnak vadvíz árka nincsen, minek folytán nagy esőzések alkalmával a víz - a csekély mederből - több helyen kiömlik és az egész völgyön folyik le.-

Ez a malom tisztít lefelé 236 futómétert, felfelé azonban nincs megállapítva, mert e malom az utolsó lévén, s csak itt-ott, ahol nagyobb iszapolás keletkezik, - tisztítja csatornáját.

A malom felvételi kottái a tengerszinttől számíttatnak, mely a katonai térkép adatai szerint - az ezen patakon alább fekvő községi malom zsilip tetejétől 186 méterrel alacsonyabban fekszik a csatornán alább fekvő Szücs községi malom zsilip tetejétől 186 méterrel alacsonyabban fekszik. -

Fixpontokul a malom épületen levő ajtóküszöb és ablakvas vétetett fel, melyek fekvése és magassági méretei a hosszszelvényre rajzolt épület vázlaton megjelöltettek, illetőleg beirattak. -

A hossz- és keresztaszelvények, műépítmények és helyszínrajz, valamint e műszaki leírás is 2-2 példányban elkészítettett.

Pápán, 1901. október hó 10.

(aláírás: Török János (...) mérnök

Helyszínrajz (1901)

Izsa Miklós vízimalmának műszaki terveit Török János mérnök készítette el 1901 őszen. Az uradalmi térkép után készített helyszínrajz a Szakácséren épült négy malom pontos helyét rögzíti a szelvénytűszámok és a helyrajzi számok feltüntetésével.

A víz folyásiránya szerint első az *Izsa malom* (a vízikönyv címében és az 1886-os térképen is "Izsa"), 984 helyrajzi szám alatt, a 33 - 34 szelvények között, a Görgőér bal partján. Második az Eigner malom (a vízikönyv címében "Csóri", az 1886-os térképen "Szepel") 985 helyrajzi szám alatt, a 28 - 29 szelvények között, a patak bal partján.

A térkép mindkét malom fölött kisméretű malomtavat ábrázol. Harmadik a Tibold malom (a vízikönyv címében és az 1886-os térképen "Alsó Márton", a községi bizonyítványban "A. Márton") néven, 986 helyrajzi szám alatt, a 21 - 22 szelvények között, a patak jobb partján. Negyedik a Felber malom (a vízikönyv címében "felső martoni", a községi bizonyítványban "F. Márton", az 1886-os térképen "Fölber") 987 helyrajzi szám alatt, a 15 - 16 szelvények között, a patak jobb partján.

A Tibold és a Felber malomnál a helyszínrajz nem mutat malomtavat, ám mindkettő rendelkezik vadvízárakkal. A Görgő patak mindkét oldala uradalmi birtok, 983 hrsz alatt.

A helyszínrajz mutatja azt a Görgő pataktól nyugati oldalán lévő gazdasági utat is, amelyen keresztül a malmokat megközelíthetjük [S1-10].

Hossz- és keresztzelvények (1901)

A rajz többek között mutatja a malomépület ajtajának küszöbén és az ablak vasrácsán megjelölt fix pontokat, az *Izsa malom* és alsó szomszédja közötti magassági különbségeket és általában sok fontos - egy esetleges helyreállításhoz nélkülözhetetlen - adatot [S1-11].

Műépítmények rajza (1901)

Az alaprajzból a hosszmetsetből és az előlnézetből megállapíthatók az *Izsa malom* épületének, a malomfejnek, a vízikereknek és a rávezető favályúnak a főbb méretei [S1-12].

Határozat a vízjogi engedély visszavonásáról (1967)

Izsa Miklós "Izsa" malmának vízjogi engedélyét 1967-ben vonták vissza [S1-13].

[S1-1] <http://motka.gyor.hu/file/atch/79/131-1.pdf>

[S1-2] <http://motka.gyor.hu/file/atch/79/131-2.pdf>

[S1-3] <http://motka.gyor.hu/file/atch/79/bizonyitvany1.jpg>

[S1-4] <http://motka.gyor.hu/file/atch/79/bizonyitvany2.jpg>

[S1-5] <http://motka.gyor.hu/file/atch/79/131-3.pdf>

[S1-6] <http://motka.gyor.hu/file/atch/79/131-4.pdf>

[S1-7] <http://motka.gyor.hu/file/atch/79/131-5.pdf>

[S1-8] <http://motka.gyor.hu/file/atch/79/131-6.pdf>

[S1-9] <http://motka.gyor.hu/file/atch/79/131-7.pdf>

[S1-10] <http://motka.gyor.hu/file/atch/79/131-8.pdf>

[S1-11] <http://motka.gyor.hu/file/atch/79/131-9.pdf>

[S1-12] <http://motka.gyor.hu/file/atch/79/131-10.pdf>

[S1-13] <http://motka.gyor.hu/file/atch/79/131-11.pdf>